

Марців Тетяна,
аспірант кафедри менеджменту,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;
м. Луцьк; e-mail: marciv38@gmail.com
<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2018-03-31-37>

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ СОЦІОЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЛІСОВИХ ГОСПОДАРСТВ

У статті розглянуто підходи до визначення соціальної, екологічної, економічної та соціоеколого-економічної безпеки підприємства. На основі узагальнення отриманих результатів визначено основні ознаки соціоеколого-економічної безпеки лісгосподарських підприємств. Соціоеколого-економічну безпеку трактуємо як складну систему збалансування інтересів «природа – людина – підприємство», що передбачає стан захищеності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, за якого наявні необхідні ресурси й інші можливості для підтримання цієї функції в довгостроковому періоді та виробнича діяльність якого не призводить до виникнення екологічних чи соціальних небезпек, спрямована на збереження природних екосистем і нарощення науково обґрунтованого ресурсного потенціалу упровадженням програм розширеного відтворення та забезпечення принципів соціальної відповідальності бізнесу й дотримання соціальних стандартів.

Ключові слова: лісгосподарське підприємство, соціальна безпека, економічна безпека, екологічна безпека, соціоеколого-економічна безпека.

Марцив Татьяна,
аспірант кафедры менеджмента,
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки;
г. Луцк; e-mail: marciv38@gmail.com

СУЩНОСТЬ И СОСТАВЛЯЮЩИЕ СОЦИОЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЛЕСОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье рассматриваются подходы к определению социальной, экологической, экономической и социоэколого-экономической безопасности предприятия. На основании обобщения полученных результатов определяются основные признаки безопасности лесохозяйственных предприятий. Социоэколого-экономическая безопасность трактуется как сложная система сбалансирования интересов «природа – человек – предприятие», которая предусматривает состояние защищенности предприятия от внутренних и внешних угроз, при котором имеются необходимые ресурсы и другие возможности для поддержания этой функции в долгосрочном периоде и производственная деятельность которого не приводит к возникновению экологических или социальных опасностей, направленная на сохранение природных экосистем и наращивания научно обоснованного ресурсного потенциала путем внедрения программ расширенного воспроизводства и обеспечения принципов социальной ответственности бизнеса и соблюдения социальных стандартов.

Ключевые слова: лесохозяйственные предприятия, социальная безопасность, экономическая безопасность, экологическая безопасность, социоэколого-экономическая безопасность.

Martsiv Tetiana,
postgraduate student of the department of management,
Lesya Ukrainka Eastern European National University;
Lutsk; e-mail: marciv38@gmail.com

ESSENCE AND COMPOSITION OF SOCIOECOLOGICAL AND ECONOMIC SAFETY OF FORESTRY ENTERPRISES

The article deals with approaches to the definition of social, ecological, economic and socioecological and economic security of the enterprise. On the basis of the generalization of the obtained results, the main features of socioecological and economic safety of forest enterprises are determined. The term safety has many meanings and is characteristic of any sphere of human activity. Today, scientists distinguish economic, ecological, demographic food, military, resource, energy, price, financial and monetary, political, social, criminal, medical, information, scientific and intellectual security.

In the process of research, we found that socioecological and economic safety of forestry should be considered from the point of view of the systematic approach. Also, we have investigated which content content will have social,

economic and environmental safety for the forestry sector. A feature of the forestry is that its activities are entirely based on the natural resources of the forest. It should be noted that the social security of the forestry is based on the principles of social responsibility of the business (observance of the current legislation and regulations, rules of felling, reproduction and improvement of forests, participation in social projects, cooperation with the public in order to prevent the pollution of the banks of the reservoirs and to avoid the fires with the destruction of forests, creation of places of recreation in the forest lawns, creation of additional workplaces).

The economic security of forest enterprises depends to a large extent on the effectiveness of farm management, which should ensure the development and implementation of measures aimed at the sustainable development of forestry, as the main source of cash receipts is the sale of harvested timber. The ecological safety of forestry is under the influence of a large number of environmental factors, which, in most cases, is the cause of environmental problems. Thus, ecological safety of forest enterprises should be based on the consideration of the natural functions of the forest areas of the enterprise – landscapes, protection of natural ecosystems (increasing forest cover, conservation of biodiversity, etc.).

Thus, in our opinion, the main feature of socioecological and economic safety of forestry is the integration of the principles of social, ecological and economic management, namely: the introduction of an ecosystem approach to forestry practices and the development of technological, organizational, economic, and institutional and regulatory programs that will provide a sustainable, ecologically balanced and socially responsible, multipurpose use and reproduction of forest resources; development and approval of criteria for balanced development of forestry; conducting ecological certification of forests; implementation of the system of comprehensive user responsibility for the condition of the forests; support of forestry through introduction of market and state regulation mechanisms; introduction of economic and legal mechanisms that stimulate the expanded reproduction of forest resources and increase the forest cover of the country; implementation of ecological and economic planning of forestry; ensuring the reproduction of forest and natural vegetation cover using technologies that contribute to the conservation and development of biodiversity; transition to selective ways of cutting; forestry modernization through the use of ecologically safe and modern logging technologies, etc.

Socioecological and economic security is interpreted as a complex system of balancing the interests of «nature – man–enterprise», which presupposes the state of the enterprise's security from internal and external threats, in which there is the necessary resources and other possibilities for maintaining this function in the long-term and whose production activity does not lead to the emergence environmental or social dangers aimed at preserving natural ecosystems and building up scientifically grounded resource potential through the implementation of programs ozshyrenoho reproduce and ensure the principles of social responsibility and compliance with social standards.

Key words: social security, economic safety, ecological safety, socioecological and economic safety.

Постановка проблеми. Економічна ефективність лісових господарств у довгостроковій перспективі залежить від екологічної політики підприємства та реалізації принципів невиснажливого та відтворюваного лісокористування, проте останнім часом проблеми лісовирощування й ведення лісового господарства відходять на другий план, а отримання швидкого фінансового результату стало звичайною практикою лісових господарств. Масово проводиться вирубка стиглого, високоякісного лісу, який експортується необробленим, як сировина, що знецінює його вартість у декілька разів. Вирубка дерев підвищує ризики пожег та паводків, відповідно, погіршуються якість ґрунту й родючість. Крім того, вирубування зумовлює зменшення біорізноманіття, знищення ареалів рідкісних видів флори та фауни, загибель цінних природних екосистем і негативний вплив на клімат України, соціально-економічні характеристики, що істотно знижує якість життя.

Саме тому особливої актуальності для підприємств природокористувачів набуває питання соціоеколого-економічної безпеки, яке варто розглядати як збалансування інтересів у системі «природа – людина – підприємство».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання безпеки підприємства та соціоекологоекономічної безпеки стало об'єктом дослідження Л. М. Черчик, Н. В. Коленди, О. О. Павленко, А. О. Черчик, С. К. Полумієнко, С. Є. Горда, Л. О. Добрянської, М. Ф. Аверкіної, О. В. Дячишиної, Б. Ф. Купчак, В. А. Скуратівського, Л. І. Шваб, Л. Г. Мельника, С. П. Іванюти, О. І. Іляш, Д. В. Зеркалова й ін.

Термін «безпека» має багато значень і характерний для будь-якої сфери діяльності людства. Сьогодні науковці розрізняють економічну, екологічну, демографічну продовольчу, військову, ресурсну, енергетичну, цінну, фінансово-грошову, політичну, соціальну, кримінальну, медичну, інформаційну, науково-інтелектуальну безпеки.

Категорії економічної, соціальної, екологічної та соціоеколого-економічної безпеки науковці також розглядають із різних позицій і на різних рівнях.

Зокрема, В. А. Скуратівський розглядає соціальну безпеку як стан життєдіяльності людини та суспільства, що характеризується сформованою, сталою соціальною системою забезпечення соціальних

умов діяльності особистості, її соціальної захищеності, стійкістю щодо впливу чинників, які підвищують соціальний ризик [1].

Деякі автори пропонують розглядати стан соціальної безпеки підприємства як умови колективних договорів, профспілкових угод, що зумовлюють соціальний захист працівників і характеризують стан соціальної безпеки підприємства.

О. Ф. Мельников трактує економічну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз (джерел небезпеки), який формується адміністрацією й колективом підприємства за допомогою реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного та соціально-психологічного характеру [2].

Н. І. Норіцина під екологічною безпекою розуміє такий стан функціонування підприємства, при якому його діяльність прямо або опосередковано не призводить до погіршення якості навколишнього природного середовища, не наносить прямих або опосередкованих збитків державі, споживачам, населенню та персоналу.

У працях Л. М. Черчик відображено концептуальні основи формування системи соціоеколого-економічної безпеки об'єктів на різних рівнях і доведено, що розвиток різних об'єктів потрібно розглядати як функціонування складної соціоеколого-економічної системи, основою якої є оптимізація взаємозв'язків економічних, соціальних, технологічних і природних процесів у єдиному середовищі [3].

Н. В. Коленда дослідила теоретико-методичні основи та прикладні аспекти забезпечення соціоеколого-економічної безпеки населення і її вплив на відтворення населення [4].

Попри вагомій напрацюванні вчених, існує потреба в розвитку теоретичних положень соціоеколого-економічної безпеки саме лісових господарств, що визначає актуальність теми, мету й завдання.

Мета та завдання статті. Мета дослідження – уточнення сутності та обґрунтування змістового наповнення соціоеколого-економічної безпеки лісових господарств. Основними завданнями праці є узагальнення наявних підходів до визначання соціальної, екологічної, економічної й соціоеколого-економічної безпеки підприємства; уточнення сутності соціоеколого-економічної безпеки лісових господарств; обґрунтування складників та ознак, які формують змістове наповнення кожного з наведених понять.

Виклад основного матеріалу. Специфіка лісового господарства полягає в тому, що соціальна, екологічна та економічна безпека тісно переплітаються. За останнє десятиліття спостерігають приклади розроблення стратегії соціальної відповідальності, спрямовані на отримання конкурентних переваг, які полягають у проведенні лісової сертифікації підприємств галузі. Лісова сертифікація свідчить, що господарювання в лісах здійснюється на засадах сталого розвитку, зі збалансованим і виваженим вирішенням екологічних, соціальних та економічних питань і про добровільно взяті на себе зобов'язання з екологізації лісгосподарського виробництва, сприяння формуванню відповідального ринку споживання деревини й виробів із неї. Площа сертифікованих лісів становить 1,4 млн га, або 14 % площі лісових земель країни [5].

Більшість науковців виокремлюють соціальну, екологічну та економічну безпеку підприємства. У процесі дослідження нами виявлено, що соціоеколого-економічну безпеку лісових господарств доцільно розкривати з погляду системного підходу. Тому варто визначити, яке змістове наповнення матиме кожен із вищенаведених термінів саме для лісового господарства.

У своїх працях науковці трактують соціальну безпеку як:

– складову частину більш загальної категорії національної безпеки, що являє собою стан захищеності особистості, соціальної групи, спільноти від загроз порушення їхніх життєво важливих інтересів, прав, свобод (Д. В. Зеркалов) [6, с. 4];

– складник економічної безпеки підприємства й наголошують на тому, що соціальна безпека підприємства полягає в забезпеченні працівникам належного рівня доходів, а також прийнятних умов праці та відпочинку (Б. Ф. Купчак і С. С. Омельчук) [7, с. 344];

– стан взаємозв'язку людських, корпоративних ресурсів та підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне використання персоналу для стабільного його функціонування й динамічного соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним загрозам (О. І. Іляш) [8, с. 58].

Отже, поняття соціальної безпеки в певних трактуваннях розглядають як складову частину економічної безпеки або ж як стан захищеності особистості, що не повною мірою охоплює

специфіку діяльності лісових господарств. На нашу думку, соціальна безпека лісового господарства ґрунтується на принципах соціальної відповідальності бізнесу, а саме:

- дотриманні чинного законодавства та нормативно-правових актів, правил рубок, відтворення й оздоровлення лісів;
- участі в соціальних проектах (забезпечення безкоштовним паливним матеріалом малозабезпечених прошарків населення тощо);
- співпраці з громадськістю задля запобігання забрудненню берегів водойм, місць відпочинку на лісових галявинах, обережного поводження з вогнем на відкритій місцевості для уникнення пожеж зі знищенням лісів, правильної поведінки рибалок на водоймах, залучення громад до процесів відтворення лісів, надання в користування мисливських угідь тощо;
- створенні додаткових робочих місць на період вирубок чи відтворення лісових масивів; забезпеченні робочими місцями сільського населення, гарантованого соціального захисту своїм працівникам та членам їхніх сімей, допомагають розв'язувати низку інших соціальних проблем.

Отже, ми вважаємо, що в основу формування змісту поняття «соціальна безпека лісового господарства» потрібно покласти соціальні стандарти, які відображають фундаментальні цінності невиснажливого й відтворювального лісокористування. Відтак соціальна безпека лісового господарства – це складова частина безпеки підприємства, що полягає в забезпеченні принципів соціальної відповідальності бізнесу, за яких гарантується найбільш ефективно використання ресурсів і дотримання соціальних стандартів.

Під економічною безпекою науковці розуміють:

- стан захищеності національних інтересів та готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації й захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства (В. К. Сенчагов) [9, с. 318];
- здатність підприємства ефективно та стабільно виконувати свою господарську діяльність, використовуючи сукупність взаємопов'язаних діагностичних і контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання ресурсів підприємства й нівелювати вплив негативних факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ (А. О. Єпіфанов) [10, с. 25];
- ступінь захищеності діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути виниклі загрози або пристосуватися до наявних умов, що негативно впливають на його діяльність (Л. І. Шваб) [11, с. 538].

На нашу думку, економічна безпека підприємств лісової галузі значною мірою залежить від ефективності внутрішньогосподарського управління, що має забезпечувати розробку й реалізацію заходів, спрямованих на сталий розвиток лісового господарства, адже основним джерелом грошових надходжень є реалізація заготовленої деревини. Активізація лісовими господарствами експортної діяльності та бажання досягти високих економічних показників у короткостроковому періоді призводить до того, що кількість стиглих лісових масивів стрімко скорочується; при цьому може настати період, за якого вони взагалі будуть відсутні. Ураховуючи це, варто виділити основні ознаки економічної безпеки лісових господарств:

- наявність ефективного менеджменту та організаційної структури управління підприємством;
- здатність ефективно використовувати всі види ресурсів і досягати поставленої мети з урахуванням природоресурсних обмежень;
- наявність програми розширеного відтворення лісових ресурсів, створення нових лісових насаджень в обсягах, що перевищують їх вирубування;
- здатність швидко реагувати та запобігати можливим загрозам задля мінімізації негативного впливу;
- високий рівень екологічності роботи підприємства, мінімізація руйнівного впливу результатів діяльності на стан навколишнього середовища.

Отже, економічна безпека лісового господарства – це стан захищеності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, за якого наявні необхідні ресурси й інші можливості для його життєдіяльності та підтримання цієї функції в довгостроковому періоді з упровадженням програм розширеного відтворення.

Сутність поняття «екологічна» безпека також не має одного значення, науковці розуміють її як:

– стан захищеності людини й природи від впливу несприятливих екологічних факторів, яка має відповідати низці вимог: санітарно-гігієнічним, естетичним і матеріальним потребам людини; збереженню природно-ресурсного й екологічного потенціалів природних екосистем; підтриманню здатності біосфери в цілому до саморегуляції. Виконання цих вимог ускладнено способом життя та особливостями умов середовища (В. А. Кузміна) [12];

– складову частину національної безпеки, а саме процес управління системою національної безпеки, за якого державними й недержавними інституціями забезпечується екологічна рівновага та гарантується захист середовища проживання населення країни й біосфери в цілому, атмосфери, гідросфери, літосфери й космосфери, видового складу тваринного та рослинного світу, природних ресурсів, збереження здоров'я й життєдіяльності людей і виключаються віддалені наслідки цього впливу для теперішнього та майбутніх поколінь (В. А. Ліпкан) [13];

– стан захищеності його економічних інтересів від реальних і потенційних екологічних загроз, що створюються в результаті виробничої діяльності та мінімізацію негативного впливу підприємства на навколишнє природне середовище, не нанесення прямих або опосередкованих збитків державі, споживачам, населенню й персоналу (А. О. Черчик) [14].

Найчастіше екологічну безпеку прийнято розглядати як систему дій, спрямовану на захист суспільства від загроз, спричинених стихійними лихами й техногенними катастрофами. Цей підхід є достатньо спрощеним і не показує особливості захисту природи й взаємозв'язок екологічного стану навколишнього середовища зі станом захищеності лісогосподарських підприємств.

Як зазначалося, особливістю лісового господарства є те, що його діяльність повністю ґрунтується на природних ресурсах лісу. Відтак екологічна безпека лісових господарств перебуває під впливом великої кількості факторів зовнішнього середовища, які здебільшого і є причиною екологічних проблем. Варто виокремити три групи факторів впливу: абіотичні (кліматичні, геологічні, едафічні, гідрологічні), біотичні (хвороби та шкідники), антропогенні (техногенні, лісогосподарські, урбаністичні). Екологічно не обґрунтоване освоєння лісових територій призводить до руйнування первинного природного покриву, перешкоджає розселенню тварин і рослин, що, урешті, негативно впливає на екологічну безпеку всієї території, спричиняючи екологічні катастрофи (паводки, зсуви тощо).

Отже, екологічна безпека лісових господарств має ґрунтуватися на:

- врахуванні загальноприродних функцій лісових територій підприємства – ландшафті, захисті природних екосистем (збільшенні лісистості території та наближенні її до науково обґрунтованого рівня);
- нарощуванні ресурсного й екологічного потенціалів лісів;
- збереженні біологічного різноманіття лісових екосистем;
- підвищенні стійкості лісових екосистем до негативних природних впливів і техногенного навантаження;
- запровадженні ефективного механізму платного лісокористування, який має ґрунтуватися на відповідних нормативах.

Отже, екологічна безпека лісового господарства – це стан підприємства, за якого його виробнича діяльність не приводить до виникнення екологічних небезпек і спрямована на збереження природних екосистем та нарощення науково обґрунтованого ресурсного потенціалу й економічних показників господарювання.

Науковцями використано значну кількість підходів до трактування терміна «безпека». Зокрема, О. В. Дячишином узагальнено підходи до трактування сутності безпеки підприємства, а саме:

- захисний підхід, основою якого є захищеність підприємства, потенціалу або інтересів від небажаних загроз (внутрішніх чи зовнішніх, активних або пасивних);
- стійкісний підхід, що характеризує здатність підприємства зберігати такі головні властивості, як стійкість і рівновага;
- еволюційний підхід, який полягає у визнанні факторів зміни навколишнього середовища основною рушійною силою розвитку й зміни організації;
- процесний підхід, у межах котрого акцентують увагу на процесах, що зумовлюють зміну рівня безпеки підприємств.
- ресурсний підхід, що передбачає найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів;
- конкурентний підхід, у межах якого акцентують увагу на наявності конкурентних переваг;
- гармонізаційний підхід, що передбачає гармонізацію інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища [5].

А. О. Черчик визначає такі ключові підходи до трактування сутності безпеки, як:

- одна з найважливіших потреб;
- своєрідна характеристика та передумова функціонування й прогресивного розвитку будь-якого об'єкта;
- специфічна властивість динамічних систем;
- комплексний критерій для визначення якості будь-якої системи;
- результат специфічної діяльності;
- стан, коли відсутня небезпека;
- своєрідна функція системи, що характеризує певний ступінь її захищеності;
- особлива форма буття (функціонування);
- відсутність загроз набутих цінностям (цілям розвитку);
- стан захищеності та спроможності протистояти змінам умов функціонування;
- захищеність життєво важливих інтересів об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз [14].

Л. М. Черчик виокремлює синтетичний підхід до визначення сутності безпеки підприємств природокористувачів та розглядає його як сукупність таких наукових підходів, як системно-структурний, процесний, інституційний, ієрархічний і функціональний. Синтетичний підхід дає змогу:

- розглядати проблеми в комплексі на кожному ієрархічному рівні (мікро-, мезо-, макро-);
- визначити ризики екодеструкцій, здійснити прогнози змін природного середовища під впливом економічної діяльності;
- оцінити можливості економічного розвитку та забезпечення прийнятної якості умов життєдіяльності людей, людського розвитку при природно-ресурсних й екологічних обмеженнях [3].

Уважаємо за доцільне уточнити сутність і підходи до визначення соціоеколого-економічної безпеки лісових господарств.

На нашу думку, соціоеколого-економічні засади управління лісовим господарством передбачають інтеграцію екологічних, соціальних та економічних принципів, а саме:

- упровадження в практику ведення лісового господарства екосистемного підходу й наявність технологічних, організаційно-економічних та інституціонально-регулювальних програм, що забезпечують стале, екологічно збалансоване та соціально відповідальне, багатогоцільове використання й відтворення лісових ресурсів;
- розроблення та затвердження критеріїв й індикаторів збалансованого розвитку лісового господарства;
- проведення екологічної сертифікації лісів;
- запровадження системи всебічної відповідальності лісокористувачів за стан наданих у користування лісів;
- забезпечення підтримки лісового господарства через поєднання заходів державного регулювання та впровадження ринкових механізмів;
- упровадження економіко-правових механізмів для стимулювання розширеного відтворення лісових ресурсів та збільшення лісистості країни;
- упровадження еколого-економічного планування лісового господарства;
- забезпечення відтворення корінних лісових і природних рослинних угруповань із використанням технологій, що сприяють збереженню біорізноманітності;
- перехід на вибіркові способи рубань;
- проведення модернізації лісового господарства за допомогою переходу на еколого безпечні технології лісозаготівель і транспорту лісу тощо.

З огляду на це, соціоеколого-економічна безпека підприємства – це складна система збалансування інтересів «природа – людина – підприємство», що передбачає стан захищеності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, за якого наявні необхідні ресурси й інші можливості для підтримання цієї функції в довгостроковому періоді та виробнича діяльність якого не призводить до виникнення екологічних чи соціальних небезпек, спрямована на збереження природних екосистем і нарощення науково обґрунтованого ресурсного потенціалу упровадженням програм розширеного відтворення та забезпечення принципів соціальної відповідальності бізнесу й дотримання соціальних стандартів.

Висновки. Отже, у статті розглянуто та узагальнено наукові підходи до визначення сутності соціальної, економічної та екологічної безпеки лісових господарств. На основі узагальнення отриманих результатів визначено основні ознаки кожного з понять.

Використання синтетичного підходу дало змогу удосконалити визначення сутності соціоеколого-економічної безпеки та обґрунтувати його ознаки. Отримані результати стануть основою до визначення сутності потенціалу соціоеколого-економічної безпеки лісових господарств.

Джерела та література

1. Сурмін Ю. П. Енциклопедичний словник з державного управління/уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
2. Мельников О. Ф. Основи економічної безпеки: навч. посіб. / О. Ф. Мельников. Київ: КНТ, 2009. 337 с.
3. Черчик Л. М. Концептуальні основи формування системи соціоекологоекономічної безпеки. *Економічний форум*. 2016. № 2. С. 167–174.
4. Коленда Н. В., Черчик Л. М., Гаврилюк О. Ю. Соціоекологоекономічна безпека та її вплив на відтворення населення: монографія. Луцьк: Терен, 2013. 264 с.
5. Дячишин О. В. Особливості соціальної відповідальності. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. № 25. С. 215–219.
6. Зеркалов Д. В. Социальная безопасность: монография / Д. В. Зеркалов. Киев: Основа, 2012. – 530 с.
7. Купчак Б. Ф. Економічна безпека підприємництва: суть та умови виникнення.. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія «Економіка». 2010. Вип. 2. С. 334–346.
8. Іляш О. І. Наукові передумови ідентифікації категорії «соціальна безпека регіону». *Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки*. Серія «Регіональна економіка». 2010. Вип. 7 (27). Ч. 3. С. 37–62.
9. Сенчагов В. К. О сущности и основах, стратегии экономической безопасности России. *Вопросы экономики*. 1995. № 1. С. 98–104.
10. Спіфанов А. О., Пластун О. Л., Домбровський В. С. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБСНБУ», 2009. 295 с.
11. Шваб Л. І. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Каравела, 2007. 584 с.
12. Кузьміна В. А. Екологічна безпека: навч. посіб. Одеса: Вид-во ТЕС, 2013. 131 с.
13. Ліпкан В. А. Національна безпека та національні інтереси України. Київ: КНТ, 2006. 68 с.
14. Черчик А. Наукові підходи до визначення сутності еколого-економічної безпеки підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2016. № 2. С. 79–83.
15. Дейнека А. М. Методологія управління лісовим господарством на еколого-економічних засадах: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.06. Львів, 2010. 37 с.

References

1. Surmin Yu., Bakumenko V., Mikhnenko A. (2010). The Encyclopedic Dictionary of Public Administration. K.: NAPA, 820 [in Ukrainian].
2. Mel'nikov O. (2009). Fundamentals of Economic Security: Teach. manual. K.: CST, 337 [in Ukrainian].
3. Cherchik L. M. (2016). Conceptual bases of formation of the system of socioecological and economic safety. *Economic forum*, 2, 167–174 [in Ukrainian].
4. Kolenda N. V., Cherchyk L. M., Gavrilyuk O. Yu. (2013). Socioecological and economic safety and its influence on population reproduction: monograph. Lutsk: Teren, 264 [in Ukrainian].
5. Dyachyshyn O. V. (2015). Features of Social Responsibility Scientific Herald of NLTU of Ukraine, 25, 215–219 [in Ukrainian].
6. Zerkalov D. V. (2012). Social security: monograph. K.: Basis, 530 [in Ukrainian].
7. Kupchak B. F. (2010). Economic security of entrepreneurship: the essence and conditions of occurrence. *Scientific herald Lviv. state Un-th overseas affairs Sir «Economics»*, 2, 334–34 [in Ukrainian].
8. Ilyash O. I. (2010) Scientific preconditions for identification of the category «social security» of the region. *Collection of scientific works of Lutsk National Technical University. Economic Sciences – Sir. «Regional economy»*. 7 (27), Ch. 3, 37–62 [in Ukrainian].
9. Senchagov V. K. (1995). About the Essence and Fundamentals, Strategies of Economic Security of Russia. *Issues of Economic*. 1, 98–104 [in Russian].
10. Epiphonov A. O. Plastun A. L., Dombrovsky V. S. (2009). Financial security of enterprises and banking institutions: a monograph. Sumy: DABNZ «UABSNU», 295 [in Ukrainian].
11. Shvab L. I. (2007). Economics of the enterprise: teaching. manual. K.: Karavela, 584 [in Ukrainian].
12. Kuzmina V. A. (2013). Ecological safety: teaching. Manual. Odessa: View of the TPP, 131
13. Lipkan V. A. (2006). National Security and National Interests of Ukraine. K.: CST, 68 [in Ukrainian].
14. Cherchik A. (2016). Scientific approaches to the definition of the essence of ecological and economic security of the enterprise. *Economy and management of enterprises*, 2, 79–83 [in Ukrainian].
15. Deineka A. M. (2010). Methodology of forest management at ecological and economic basis: author's abstract. *dis Dr. Econ. Sciences: 08.00.06*. Lviv. 37 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.06.2018 р.